

GYÜMÖLCS SZAPORÍTÓANYAG-TERMESZTÉSI SZEKCIÓ

A GYÜMÖLCSFAISKOLAI TERMESZTÉS IDŐSZERŰ FELADATAI

PROBOCSKAI ENDRE

a mezőgazdasági tudományok kandidátusa

Kertészeti Egyetem, Budapest

A faiskola fás és évelőnövényeket szaporító és nevelő kertészeti ágazat, mely a gyümölcsstermesztés, a város és falu fásítása, valamint a szőlőtermesztés részére állít elő ültetvényanyagot. Lehet gyümölcsfaiskola, díszfaiskola és szőlőiskola, de a nagy faiskolák minden fás és évelő növényt termelnek.

A faiskola felülete és termelési volumene az említett ágazatok szükségleteinek függvénye. Ennek megfelelően kell kialakítani nagyságát és termelési szerkezetét, mert az ültetvényanyag-hiány gátolja a felhasználó ágazatok terveinek teljesítését, a többlet termény pedig nem tárolható a következő évig, mert másra nem használható, elvénu, ezért meg kell semmisíteni. A felhasználó ágazatoknak megfelelő minőségű árura is szükségük van, amit a szabványok írnak elő, ezekhez alkalmazkodni kell a faiskolának.

A faiskola termelési folyamata hosszú, legalább 2—3 év, ezért fontos, hogy termelési szerkezetének kialakításához vagy módosításához a felhasználó ágazatok szükségletüket termelésük megkezdése előtt már 3—4 évvel közöljék. Van ugyan lehetőség arra, hogy a faiskola kissé megrövidítse a termelési folyamatot, de ez nem pótolja a viszonylag korai információs igényt.

A zavartalan együttműködés érdekében tehát a faiskolai árut felhasználó ágazatok olyan távlati tervekkel kell, hogy dolgozzanak, amelyek alapján a faiskolák együttműködhetnek.

Feladatom a gyümölcsfaiskola mai problémáiról keresztmetszetet adni, a továbbiakban tehát csak ezt a faiskolát érintem, és az elvi tudományos problémák elemzése helyett a minőségi termesztés előmozdításához szükséges egyes aktuális feladatokra szeretném a figyelmet felhívni.

A termelés szerkezete

1981-ben a gyümölcsfaiskolák területe 3826 hektár volt, évi telepítése pedig 485 hektár, ami nyolcas forgónak felel meg. A nyolcas vetésforgó elegendő a gyümölcsfaoltvány termesztésére. Évi oltványtermelésünk kb. 5 millió, hektáronként tehát megközelítően 10 ezer oltványt állítunk elő; ez kevés.

1978—80-ban az almaoltvány-termelés 30%-kal csökkent, de ennek már 95%-át ivartalanul szaporított alanyokon nevelték. Az M 4 alany használata 85-ről 42%-ra csökkent; viszont az MM 106 9-ről 31%-ra; az M 26 és M 9 pedig 1-ről 11—11%-ra emelkedett. Jelentéktelen mennyiséget állítottak elő még M7, MM 111, MM 104 és alma magoncokon.

1985-ig az ültetvényanyag előállítás tervezett összetétele tovább fog módosulni. A gyümölcsfaoltvány mennyisége az 1981. évihez viszonyítva 8%-kal csökken, amiből az alma 20, a körte 25 és a szilva 40%-kal lesz kevesebb; a meggy 11, a kajsz 30%-kal több; a cseresznye és az őszibarack pedig mennyiségileg nem változik.

1981-hez viszonyítva az M 4 mennyisége 60%-kal csökken, viszont az MM 106 40%-kal; az M 9 és M 26 pedig 250%-kal emelkedik. A két utóbbi így az almaoltványoknak 62%-át teszi majd ki.

Csökken a következő ötéves tervben a körte és szilva, emelkedik viszont a cseresznye-, meggy-, kajsz- és őszibarackoltványok mennyisége.

Tovább fog csökkenni a fajták száma. Ugyanakkor több új fajta és szelektált klón kerül termesztésre. Az őszibarackok között máris vannak új ipari és a nektarin fajták. A bogyógyümölcsűek mennyisége 1985-ig lényegesen nem fog változni.

Termesztett fajták

A faiskolai termesztés fajtaproblémái a terv kialakításánál kezdődnek. Ha az irányító szervek közös nevezőre jutnak abban, hogy milyen irányban kívánják fejleszteni a gyümölcsstermesztést, úgy realisabbak lesznek a tervek. Zavaró volt pl., hogy a meggyoltványokból az utóbbi időben a tervezettnél 5—6-szor többre volt szüksége a gyümölcsstermelésnek.

Az ajánlott fajták változtatása ne hirtelen történjék. Előfordult, hogy mire az újonnan beszerzett törzsfát a törzsültetvényben használni lehetett volna, már nem szerepelt a fehér könyvben.

Kívánatos lenne, hogy a fehér könyvben a fajták törlésének hatálya a javaslat után 2—3 év múlva lépjen életbe, addig új fajtákkal lehet helyettesíteni ezeket a törzsültetvényben, és a már meglévő faiskolai készlet is értékesíthető.

Arra is ügyelni kell, hogy a fehér könyvbe csak akkor kerüljön valamely új vagy honosított fajta, amikor már elegendő szemzőhajtás van belőle.

Az is követelmény, hogy a fehér könyv tartalma egyezzen a gyümölcsstermesztők igényeivel, a benne ajánlott fajtákat kellően propagálják, hogy azok felnevelt faiskolai oltványait értékesíteni lehessen.

A rugalmasabb fajtaváltás és az új fajták gyors elszaporítása érdekében keresni kell a lehetőséget, hogy mód legyen az OVSZF jelenlétében és ellenőrzése mellett a faiskolai oltványokról is szaporítani az első években.

Bár a faiskolának vannak egyéb módjai is arra, hogy némileg követni tudja a gyors változásokat, segíteni tudja a felhasználók igényeinek kielégítését, de ezek nem elég hatásosak. Ilyenek többek között a mag- és csemetekészletezés, a kézbenoltás, kétéves árunevelés, vagy a régi fajták oltványainak az új fajtával történt átoltása a faiskolában és a fiatal gyümölcsösökben.

Alanyok

A gyümölcsstermesztő lehetőleg olyan igényeket támasszon az alanyok iránt is, hogy azt a faiskola teljesíteni tudja. Az új alanyok elszaporítása is időigényes. Nagy tételekben évente külföldről ne szerezzünk be alanyokat, egyrészt mert szűkös a valutahelyzetünk, másrészt újabb betegségek kerülhetnek be általuk a termesztésbe.

A gyümölcsstermesztők ma ivartalanul szaporított alanyú csonthéjas ültetvényanyagot kívánnak. Ezzel szemben a faiskolákban az 1979. évihez viszonyítva 1980-ban felére esett vissza az ivartalanul szaporított cseresznye, meggy, szilva- és őszibarack-alanyok telepítése. Ez a perspektivikus tervben nem, de a valóságban folytatódni fog, ha nem tesszük érdekeltté a faiskolákat szaporításukban.

Nem megoldott még a faiskolák vetőmagellátása. A ceglédi központi magtermő törzsültetvény működése szükséges. Mag helyett azonban kénytelen csemetét eladni a faiskoláknak, mivel saját termesztése így gazdaságosabb. Az általa nevelt alany mennyisége kevés, legalább kétszer ennyire lenne szükség évente. Növelni kell tehát az ültetvény felületét. Megoldás lenne az is, ha a nagy faiskolák létesítenének vírusmentes magtermő ültetvényeket, és ők látnák el a körzetükbe tartozó közép és kisebb faiskolákat is vetőmaggal.

Az erdőből gyűjtött és az OVSZF által minősített csonthéjas vetőmag olcsóbb, de ebből sincs mindig elegendő. Vitatható, hogy ha már van vírusmentes ültetvényünk, miért használjunk ilyen magot.

A folyamatos faiskolai termesztéshez nélkülözhetetlen a mag- és a csemetekészletezés. Elhatározás kérdése, hogy a tartalékmagot a magtermelő ültetvény fenntartója tárolja-e, vagy a felhasználó üzemek. A csemetetartalék erősítő iskolákban biztosítható, de a faiskolák legyenek ebben érdekelték.

Az erdészeti csemetekertekben termelt csemete olcsóbb, mint a faiskolában nevelt. Jobb és olcsóbb a csemete, ha nem nagyüzemi módszerekkel állítják elő, hanem szerződéssel termelteti meg az üzem az általa beszerzett magból, dolgozóinak családjával. Mind a két lehetőség kipróbálása elképzelhető, de lehetnek más módjai az önköltségcsökkentésnek.

Az alapokkal általában többet kell törödnünk, mint eddig, hogy gyümölcsstermesztésünk az igényeknek megfelelően minél hamarabb korszerűsödjék. Ehhez szükség van valutára. Külföldről kell beszereznünk például a törpe M 27, a Colt és a Pixi, valamint több francia alanyt is.

Vírusmentesítés

Vírusmentes oltóvesszőt és szemzőhajtást jelenleg a siófoki karanténkert ad. Fajtái megfelelőek, de róluk kevés szaporítóanyag biztosítható. A faiskolák szemzőhajtásuk nagy részét kijelölt fákról szerzik be. Ezt csökkenteni kell.

Ma a faiskolák szemzőhajtás- és oltóvessző-ellátása a vírusra nem vizsgált fajtákból rosszabb, mint a csemeteellátás.

Meglevő üzemi törzsültetvényeink ugyanis tele vannak már kevésbé ajánlott fajtákkal. Gyors lecserelésük indokolt.

A kisebb faiskolák vírusmentes alanyokat és oltványokat nem tudnak termelni a nem mentesítettekkel együtt, a szükséges izolációs távolságok miatt. Ha egy faiskola vírusmentes anyatelepet, törzsültetvényt és oltványiskolát is kíván fenntartani, az szinte megoldhatatlan még a nagy faiskolák részére is. Keresni kell olyan átmeneti megoldásokat, amelyek mellett gyorsan átállhatunk vírusmentes oltvány termesztésére.

Munkaerő

Minden nagyobb faiskolánkban a termelési irányítók megfelelően képzettek. Sok helyen hiányoznak azonban a középkaderek, a technikai vezetők. Az üzemmérnökök ezt a feladatot csak átmenetinek tartják, tovább tanulnak, hogy felsőbb vezetők lehessenek.

Technikusképzésünk nincs, a szakközépiskolások viszont gyengék, kevés a szakmai ismeretük. Van olyan faiskola, ahol a szakmunkások sem maradnak meg az üzemben, tovább tanulnak, érettségizni akarnak. Több üzem a saját oktatása által képzett betanított munkásokon kívül segédmunkásokkal és alkalmi munkásokkal termel. Kezd terjedni vendégmunkások alkalmazása is, akiket kéthetenként az üzem több napi szabadságra hazaszállít. A faiskolai termelés kézimunka igényes, és az egyéni produktum lényeges. A termékek előállításának 30–40%-a munkabér. Több faiskolában a régi szakgárda kezd kiüregedni, 10 éven belül le kell váltani őket. A fiatalok nehezen kötődnek az üzemhez, mert más termesztési ágazatokhoz képest itt alacsony a bérezés. Ezen segíteni kell, mert máris egyes üzemek beruházottságuk kapacitásához viszonyítva 30–40%-kal kevesebb oltványt termelnek munkaerőhiány miatt.

Egyes termelőszövetkezeti faiskolák már évek óta saját dolgozóik között osztják fel a faiskola területét. Az üzem és a család segítségével felnevelt oltványokat minőség szerint veszi át tőlük a faiskola. Ilyen és más termelési szerződésekkel kísérleteznek állami gazdaságokban is.

Gépesítés

Faiskoláink gépesítése viszonylag jó. Több helyen azonban a gépek szervizelése nem megoldott, ezért az üzemek kénytelenek barkácsolni a gépeket. A

gépek egy része már kiöregedett, modernebbekre van szükség. Az energia-takarékosság arra ösztönöz, hogy a benzin üzemanyagúak helyett diesel hajtásúakat szerezzünk be.

Faiskoláink általában nyugati gépekkel dolgoznak, de nyugaton kicsik a faiskolák, és nincs akkora gépük, amilyenre nekünk szükségünk lenne. Keleten viszont nincs speciális faiskola, így gépet nem gyártanak. A gépeket beszerezni a kis faiskola képtelen a tőkehiány miatt. Meg kell keresni a módját, hogyan lehetne a kisüzemeket gépi munkával segíteni, esetleg a termelési rendszer keretén belül.

A gépesítés kapacitását is bővítenünk kell, főleg a kitermelést kellene gyorsítani, hogy az áru minél hamarabb az értékesítőhöz a lerakatba kerüljön. A jövőben több korszerű kitermelő, speciális szállító- és számítógép is szükséges a termelés modernizálásához. Exportfejlesztő hitelekre is lehet gondolni, a gépek beszerzésénél a nagy üzemekben. Ha azonban nincs megfelelő valuta-alapunk, úgy kíséreljünk meg licencet vásárolni, és a legfontosabb faiskolai gépeket itthon gyártani — esetleg a baráti államok részére is.

Értékesítés

A perspektivikus tervek bizonyítják, hogy jövő termesztésünk viszonylag egyenletes, a piacunk azonban bizonytalan. Az igényeket csak megjósolni lehet. Nagy segítség lenne, ha a faiskolai árut felhasználó ágazatok közgazdasági ösztönzői és azok megváltoztatásai a faiskolai termesztéssel is szinkronban lennének. Ha viszont ezek következtében a faiskolák terményeinek egy része megsemmisül, akkor kapjanak erre az üzemek állami intervenciót.

Szabványaink jól szolgálják a gyümölcsstermesztés érdekeit, ha azonban kevés az oltvány, a szabványon kívülieket is megveszik a termelők, túltermelés esetén pedig az elsőrendűek között is válogatnak. A felhasznált faiskolai áruk minősége tehát a kereslet függvénye is. A körzeti faiskoláknak sokszor nincs olyan fajta vagy minőségű oltványuk, amit ott a lakosság igényel. A szegényes választék más faiskola árujával pótolható legyen a jövőben.

Az értékesítést zavarja, hogy a termelési szerződéseket sokszor az utolsó pillanatban bontják fel a gyümölcsstermesztők. A 8%-os kötbér hatása nem riasztó. Talán magasabb kötbér elősegítheti, hogy a szerződők időben jelezzék, ha fel kívánják bontani a szerződést, hogy még értékesíteni lehessen máshol az árut. A termelési biztonságot növelné, ha a faiskolák közös kockázati alapot létesítenének, amelyből az évi 10%-on felüli selejtnél nagyobb veszteségeket csökkenteni lehetne.

A propaganda törekedjék arra, hogy a vevő megismerhesse az árut, felmérhesse az igényét, és időben rendelje meg azt a termelőtől. Az utánvétel postai darabáru szállítást egyes faiskolák kezdik újból bevezetni. Az ügynök-vagy körzetfelelős-hálózat kiépítése is segítene, hogy minél rövidebb úton a felhasználóhoz kerülhessen az oltvány.

Kutatás

Az értékesítési idő meghosszabbítása konténeres növényekkel lehetséges lenne. Kísérletileg meg kell vizsgálni azonban, hogy jó lesz-e a konténeres növényanyag fejlődése a telepítés után. Azt is tisztázni kell, hogy milyen gépekkel, földdel és tápanyagokkal lehet gazdaságossá tenni ezt a termesztési módot.

Kutatási feladat a gyomirtó- és lombtalanító szerek vizsgálata is. Az eddig használtakkal kapcsolatos vélemények igen eltérőek. Amíg hatásuk egyértelműen nem bizonyított és az, hogy az áru minőségét nem rontják, addig sokan — indokoltan — nem merik használni.

A kutatás határozza meg, nem lenne-e jobb az őszibarackot csak tavasszal telepíteni és télen hűtőházban tárolni, mert az utóbbi évek őszi telepítéséből sok kipuштult.

Az ökonómusok feladata annak kimunkálása, hogy milyen profilú legyen a faiskolai üzem. Egy nagyobb mezőgazdasági üzem egységként működjék-e a jövőben is, vagy önállóan. Az önállóan milyen legyen a szerkezete, általános vagy speciális üzem legyen-e?

Az is kutatási téma lehet, hogy mindent (mag, csemete, oltvány stb.) önmaga állítson-e elő egy faiskola, vagy ehhez is jobbak a speciális üzemek, intenzív, sok kézi munkát igénylő árukat hogyan lehetne szerződéssel megtermeltetni?

Az agrotechnikai jellegű kutatásokat szándékosan nem érintettem, mert az üzemek ezeket nem becsülik. Hajlandók ugyan átvenni olyan egyszerű módszereket, amelyek azonnal többletjövedelmet biztosítanak, de speciális felteteleket nem igényelnek.

A faiskolai termelés üzlet, szokták mondani. Szerintem az is, de az áruja bizalmi cikk, ami más termesztési ágak bázisát képezi. Termeljünk gazdaságosan jó árut, és az eddigieknél jobban működjünk együtt a felhasználó ágazatokkal, hisz közös a célunk.